
Рецензії

Микола МУШИНКА

СТЕПАН КИЩАК ТА ЙОГО ЕНЦИКЛОПЕДІЯ «ЛЕМКІВСЬКІ РІЗЬБЯРІ»

Степан Кищак. Лемківські різьбярі
у Львові після депортації 1945—
1947 років. Історичні нариси /
Степан Кищак. — Львів : СПОЛОМ,
2013. — 136 с.

Депортація лемків, тобто їх примусове виселення із первісної батьківщини на території південної Польщі, проводилася двома етапами і в двох напрямках:

1. 1945—1946 роках — в Україну, головним чином, на Дрогобичину, Самбірщину, Тернопільщину, але й до промислових областей Донбасу. Це було формально ніби «добровільне» переселення дешевої робочої сили, спрямованої на відновлення різних галузей сільського господарства та промислу, знищених в Другій світовій війні.

Переселенцям було дозволено брати з собою рухоме майно (збіжжя, худобу, сільськогосподарський інвентар тощо). Правда, значна частина їхнього майна пропала вже в дорозі, бо в той час і в тих областях України панував голод, від якого, згідно з оцінками спеціалістів, загинуло біля півтора мільйона людей.

2. Ті, що уникли переселення 1945—1946 рр., були 1947 року (в рамках акції «Вісла») насильно депортовані під дулами автоматів без майна (крім особистих речей) в західну Польщу на колишні німецькі т.зв. «землі одзискані» з явною метою їх асиміляції, тобто насильного ополячення.

Лемки в Україні, незважаючи на післявоєнні негаразди, були у більш вигідному становищі, ніж лемки Польщі. Влада не забороняла їм групуватися у свої стихійні «земляцтва» і плекати свою лемківську культуру, тоді як лемки Польщі до 1956 р. не сміли змінювати місця призначеного їм поселення та займатися будь-якою роботою, пов'язаною з рідною культурою. Навіть розмовляти рідною говіркою та українською мовою для них було небезпечно.

Про відмінне ставлення польської та української (радянської) влади до лемків переконливо свідчить монографія Степана Кищака, видана до 85-річчя з дня його народження.

У першій частині автор привабливо і переконливо подав свій життєпис. Народився він 12 січня 1928 року в невеличкому (50 дворів), але національно свідомому селі Балутянка Сяноцького повіту у курній солом'яній хаті. Початкову освіту здобув у рідному селі та в сусідньому Риманові. Дев'ятирічним, втративши маму, став напівсиротою. У 1940 році закінчив бухгалтерські курси у Риманові, а через рік поступив до учительської семінарії у Криницьі, яку не закінчив, бо в січні 1945 року першим ешеленом був депортований у товарному

вагоні в один з запущених колгоспів Одеської області, звідки він вирвався на учительські курси в м. Акерман, а після їх закінчення виїхав до своїх земляків на Тернопільщину — в с. Гутиська, між якими були і його батько, мачуха, брат та сестра — всі різьбярі. В 1946 році С. Кищак вдалося поступити на філологічний факультет Львівського університету (англійська філологія).

В 1948 році він спровадив до Львова десяткох своїх земляків із Гутиськ (між якими був його батько та батько нині Генерального консула України у Пряшеві Ольги Бенч). Вони в художньому кооперативі ім. Лесі Українки заснували цех лемківських різьбярів-надомників. Голова колгоспу в Гутиськах розцінив це як спробу розбиття новозаснованого колгоспу і поскаржився у КДБ, після чого С. Кищак арештували. Лише на втручання високих представників обласної та київської органів влади (які переконали районний КДБ, що різьбярство як галузь народної художньої творчості теж сприяє побудові соціалізму) його було звільнено з тюрми. Перейшовши на заочне навчання в університеті, молодий ентузіаст став заочним майстром цеху різьбярів згадуваного кооперативу.

Після закінчення університету 1952 році С. Кищак став учителем англійської мови у середній школі м. Станіславова (нині Івано-Франківськ). Згодом поступив на роботу у Львівський політехнічний інститут, а з 1998 року — у Львівську національну академію мистецтв, працював на посаді приват-доцента. Там різьба по дереву, яка до того часу була його захопленням, стала предметом його професії.

У 1962 році С. Кищак було обрано членом Спілки художників УРСР. За час викладання в академії С. Кищак підготував дев'ятнадцятьох студентів у вступ в аспірантуру. Таким доробком може похвалитися не багато викладачів. Крім того, він організував виставки лемківської різьби разом з дружиною Терезою — знаменитою писанкаркою і співачкою львівського лемківського хору «Лемковина». Одночасно він систематично збирав дані про лемківських різьбярів, які оприлюднив у монографії «Корені лемківської різьби» (Львів, 2003, 2004). В 2006 році йому було присуджено звання «Заслужений майстер народної творчості України».

Окремі розділи в книзі «Лемківські різьбярі у Львові після депортації 1945—1947 років» присвячено історії села Балутянка, яка дала українській культурі цілу генерацію різьбярів (с. 34—38) та історії Української учительської семінарії в Криницьі (с. 39—46).

Другий розділ монографії С. Кищак озаглавлено «Лемківська різьба та писанкарство». Розділ відкривається нарисами Терези Кищак «Лемківські писанки» та «Музей лемківської різьби і писанок ім. Б.І. Антонича». Останній було засновано 2009 року в родинному будинку Кищаків. Нині в ньому зосереджено 239 експонатів, між ними твори 39 різьбярів (всі вони у книзі перераховані).

Та найвизначнішим є третій розділ книги «Словник різьбярів» (с. 59—109), в якому подано біографічні довідки про 233 різьбярів з переліком та оцінкою їх творів, участю на виставках, а у найвизначніших — і списком літератури про їх творчість. Це справжня енциклопедія лемківського різьбярства лише в одному місті Львові, яка переконливо свідчить про те, що в Україні різьбярським мистецтвом займалися цілі роди лемків: 20 членів роду Орисків, 17 — Одрехівських, 15 — Іляшів, 11 — Стецьків, 10 — Долинських, по 9 — з родини Бенчів, Потоцьких та Красівських, по 8 — Шалайдів та

Сухорських, по 7 — Михайлишиних та Бердалів, 6 — Бояків, по 5 — Кищаків та Хропців.

До найвизначніших з них належать професійні майстри різби: Григорій Бенч (1905—1988), Іван Кищак (1901—1967), Осип Величко (1922—1998), Степан Кищак (1928), Іван Красівський (1921—1999), Василь Одрехівський (1921—1998), Михайло Орисик (1885—1946), Григорій Пецух (1923—2008), Володимир Ропецький (1953), Андрій Сухорський (1929), Василь Шалайда (1922—1977), Василь Шпак (1929). Майже всі вони в Україні стали професійними різьбярами.

Книжка закінчується сімома статтями С. Кищак про лемківське різьбярство, трьома ювілейними

статтями про С. Кищак, вибіркоким переліком його друкованих праць про лемківське різьбярство (60 позицій) та фотододатком (183 вітлини!), головним чином, із сімейного альбому автора, портретів різьбярів та репродукціями їх творів.

Книга є достойним вшануванням 85-ліття з дня народження вірного сина Лемківської землі, а також пам'ятником лемківським різьбярам, які, будучи проти своєї волі переселеними з рідних земель, в Україні відновили традиційне лемківське різьбярство і прославили його на весь світ. Чималу заслугу в цьому має автор книги, який і по сей день не випускає різець і дерев'яний молоток із рук.